Lausunto 4.5.2022

Eduskunta
Tulevaisuusvaliokunta
TuV@eduskunta.fi

Asia: VNS 1/2022 vp Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta

Hanna Smith, VTT, Tutkimusjohtaja, Euroopan hybridiuhkien osaamiskeskus

Venäjän Ukrainassa käynnistämä hyökkäys on johtanut turvallisuusympäristömme muutokseen, jonka myötä sekä yksittäiset Euroopan maat että organisaatiot ovat arvioineet uudelleen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaansa. Kuten selonteossa todetaan, Venäjän vaatimukset Euroopan turvallisuusjärjestyksen muuttamisesta kyseenalaistavat lähes kaikki olemassa olevat turvallisuuspoliittiset rakenteet Euroopassa, erityisesti ne rakenteet, joita Suomi on pitänyt tärkeänä kuten Etyj ja arktisen yhteistyön rakenteet Arktinen neuvosto, Barentsin euroarktinen neuvosto ja EU:n Pohjoinen ulottuvuus. Kysymys uudesta eurooppalaisesta turvallisuusjärjestelystä on siis keskeinen ja siihen tulee varautua jo nyt. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna vuoden 2014 Venäjä naapurina raportti oli ennakoiva. Sitä ei ehkä luettu silloin tästä näkökulmasta. Jälkeenpäin on helppo todeta, että raportin huomioita olisi pitänyt analysoida tarkemmin. Raportti nosti erityisesti esille Venäjän suhteen sen eri naapureihin. Kaikissa naapuri-suhteissa oli selkeitä historian saatossa patoutuneita ratkaisemattomia kysymyksiä sekä ristiriitaa siinä, miten Venäjä koki rajanaapurinsa ja miten naapurit kokivat Venäjän. Tilanne ei ole vuodesta 2014 parantunut. Seuraavassa muutama poiminta raportista.

Näkemys Norjasta:

Norjalaisten näkemyksestä Venäjä on haaste kaikille sen naapureille. Norjan Nato-jäsenyys koettiin samalla hyvin hyödylliseksi kuin myös asiaksi, joka välillä hiertää suhteita. Ongelmia nähtiin juuri Arktisen yhteistyön tulevaisuudessa, koska Venäjän koettiin käyttäytyvän edelleen imperialistisista lähtökohdista.

Talouden merkitys korostui norjalaisten analyysissä, samalla kun se nähtiin yhdeksi Venäjä isoimmista haasteista. Nyt juuri taloussuhteet ovat menossa täysin uusiksi ja jopa energiantuonti Venäjältä voi pudota olemattomiin. Tämä tarkoittaa että suhteet tullaan tulevaisuudessa luomaan ihan uudelta pohjalta.

Näkemys Virosta:

Virolaiset asiantuntijat ennustivat, että Venäjän poliittinen kehitys voisi johtaa uuteen stalinistiseen tai fasistiseen hallintoon. Virosta katsottuna Venäjä on aina ollut iso uhka ja vain Nato-jäsenyys on tasoittanut sen suhdetta Venäjään. Virolaisten näkemyksestä vuonna 2014 ensimmäinen turvallisuusuhka Pohjois-Euroopassa on Venäjän aggressiivinen käytös ja toisena isona uhkana nähtiin se, etteivät Suomi ja Ruotsi olleet Nato-jäseniä.

Uhkakuva, joka liittyi Venäjään, on osoittautunut todeksi. Sen seurauksena Suomi ja Ruotsi ovat nyt harkitsemassa Nato-jäsenyyttä

Näkemys Georgiasta:

Georgian asiantuntijat kuvasivat Venäjää imperialistiseksi KGB-valtioksi. Tämä kuva ei vielä 2014 vaikuttanut täysin paikkaansa pitävältä. Tänään kuva on hyvinkin todenmukainen. Koska Venäjä miehittää Georgian näkemyksestä 20% Georgiasta, maiden suhteet eivät voi helposti normalisoitua. Georgian omat sisäiset valtataistelut ovat heikentäneet Georgian demokratiaa viime vuosina.

Ukrainan sota ja sitä seurannut sisäpoliittisen kontrollin tiukentuminen Venäjällä on saanut aikaan sen, että monet erityisesti nuoret venäläiset ovat lähteneet Venäjältä Georgiaan. Se haaste Venäjälle, jonka jo 2014 georgialaiset mainitsivat, on miten Venäjä voisi mahdollisesti demokratisoitua ja jättää taakse menneisyyden imperialistinen identiteetti.

Näkemys Kazakstanista:

Kazakstanista katsottuna Venäjän suhtautuminen sen naapureihin nähtiin olevan imperialistinen ja tämän asenne yksi isoimmista ongelmista Venäjän suhteessa sen naapureihin. Kazakstanilaisten analyysissä nähtiin nouseva konflikti Venäjän ja Yhdysvaltojen (lännen) suhteissa. Tämä nähtiin myös ongelmaksi Kazakstanille. Venäjä läsnäolo Kazakstanin turvallisuuspolitiikassa sekä taloudessa koettiin välttämättömyydeksi.

Huomionarvoista on että tammikuussa 2022 Kazakstanin presidentti pyysi Venäjän johtamaa kollektiivista turvallisuusjärjestöä avuksi, jotta Kazakstanissa nousseet mellakat saatiin kukistettua. Tämä lyhyt kriisi Kazakstanissa jäi lähes huomiotta lännessä, kun kaikkien katseet olivat Ukrainassa. Mellakoissa kuoli 225 ihmistä. Myös tämä kokonaisuuden lopputulos nähdään vasta Ukrainan sodan jälkeen.

Näkemys Valko-Venäjältä:

Valko-Venäjän asiantuntijat näkivät Venäjän autoritaarisena valtiona, jossa presidentin sano on laki. Venäjää ei nähty vahvana valtiona. Valko-Venäjän suhde Venäjään nähtiin välttämättömänä, josta molemmat osapuolet hyötyivät. Tästä huolimatta suhdetta ei kuvattu lämpimäksi vaan pragmaattiseksi.

Raportin julkaisemisen jälkeen aina vuoteen 2020 tilanne jatkui kutakuinkin samanlaisena. Vuodesta 2020 eteenpäin Valko-Venäjä on ollut enemmän tai vähemmän Venäjän talutusnuorassa ja maan itsenäisyys on uhattuna. Venäjä käytti jopaValko-Venäjää hyökkäyksessään Ukrainaan. Pysyvästä sotilaistukikohdasta keskustellaan, mutta paljon on kiinni siitä, miten sota Ukrainassa tulee päättymään.

Näistä poiminnoista on jo helppo todeta, että naapureiden näkemys Venäjästä imperialistisesti käyttäytyvänä maana on ollut täysin oikea. Myös arviot siitä miten Venäjän talouskehitys ja poliittisen vallan luonne tulee olemaan jatkossa, olivat myös oikeassa. Venäjän tulevaisuuden kehitystä arvioidaan juuri nyt vain negatiiviseksi kokonaisuudeksi. Samalla todetaan, että kokonaiskuva selkeytyy vasta kun Ukrainan sota saadaan kokonaisuudessa loppuun. Neuvostoliiton hajoaminen on vielä kesken. Konfliktit, jotka ovat jääneet kytemään, täytyy saada ratkaisuun ennen kuin voidaan ruveta puhumaan kunnolla uudesta ajasta.

Raportissa muistutetaan että skenaarioiden tarkoituksena ei ole ennustaa vaan tuoda esille erilaisia mahdollisia kehityspolkuja. 2014 raportti toi esille useampia skenaario-raportteja, joissa monissa oli mukana myös negatiivinen kehitys, jossa Venäjästä tulee autoritaarinen, jos ei jopa totalitaarinen valtio. Venäläisen Valdai Clubin 2011 kirjoittamien seitsemän skenaarion joukossa oli yksi skenaario, jossa Venäjällä vapaa media tukahdutettiin, opposition edustajia

vangittiin, propaganda oli tullut takaisin, matkustamista venäjältä rajoitettiin ja voimakas nationalistinen retoriikka oli tullut valtaan. Tätä skenaariota kutsuttiin ”kovan linjan autoritarismi”. Negatiivisten skenaarioiden kohdalla usein todetaan, että se on hyvin epätodennäköinen, mutta sitäkään kehityspolkua ei voi sulkea pois. Ennakoinnin osalta skenaariot ovat tärkeä työkalu. Huomionarvoista on, että negatiivisin kehityspolku kuitenkin usein ohitetaan, niin epätodennäköisenä ettei siihen kannata edes varautua. Jos myös negatiivisin kehityspolku olisi Venäjän kohdalla huomioitu paremmin, Krimin miehitys 2014 ei olisi ollut yllätys ja sodan uhka Ukrainassa olisi otettu vakavammin hyvissä ajoin ennen 2022 helmikuuta.

Poliittinen konteksti on aina se tärkein mitä tulee seurata sillä se määrittää miten ”rahaa ja rautaa” tullaan käyttämään. Venäjän poliittinen kehitys ei ole ollut vakaa Neuvostoliiton hajottua. Kehitys on ollut mahdollinen ihan kaikkiin suuntiin, mutta vuodesta 2000 eteenpäin trendi on ollut kuitenkin koko ajan autoritaarisempaan suuntaan. Tässä kokonaisuudessa 2007-2012 ajanjakso vaikeutti kokonaiskuva-arviointia. 2007-2012 oli Dmitri Medvedevin presidenttikausi, jonka aikana autoritaarinen kehitys hetkeksi pysähtyi Venäjällä. Vladimir Putinin paluu presidentiksi vuonna 2012 sementoi lopullisesti negatiivisen kehityksen.

Ivan Timofeev arvioi 2014 raportissa että vuoden 2014 tapahtumat Ukrainassa, Krimin miehitys ja sota Itä-Ukrainassa, hyvin mahdollisesti tulee johtamaan ”Venäjä linnoituksena”-skenaarioon, jossa Venäjä eristäytyy, ajautuu törmäyskurssille lännen kanssa ja kaikki modernisaatiokehitys pysähtyy. Timofeev varoitti, että tilanne ei ole kenellekään suotuisa ja olisi parempi koittaa päästä irti vihamielisyyden kierteestä. Tuoreessa artikkelissaan Timofeev toteaa, että aikaisempien skenaario-raporttien negatiivisimmat vaihtoehdot ovat toteutuneet. Hänen kirjoittaa seuraavaa:

> *”The cumulative pressure on Russia by threats from all three baskets will test the strength of its statehood. A set of shocks can lead to all kinds of catastrophic scenarios, including attempts at “palace coups,” spontaneous revolt, and even civil war with involvement from the outside. It may turn out that the bet on the fall and imminent demise of the West is illusory, and Russia will turn out to be the weak link. But such scenarios are not predetermined. There is another alternative. Russia will undergo inevitable painful transformations and suffer losses, but it will have a fundamentally different basis for its life. This is only possible if the creative forces of the people are unleashed and liberated at all levels. We will have to rediscover our own country and its productive forces, as well as those of the states that have been a secondary priority for us for centuries. It is simply impossible to predict the trajectory of the future under present conditions. However, it is useful to recall that the Soviet Union collapsed in far more favorable international circumstances. Therefore, external and internal shocks alone hardly make the future predetermined. Russia’s future rests on itself. Now is not the time for fatalism.”*

https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/no-time-for-fatalism/

Venäjällä on jälleen kerran sen historiassa useampia polkuja edessä, minkä se niistä valitsee, on täysin epäselvää. On helppo kuitenkin yhtyä Timofeevin sanoihin ”Venäjän tulevaisuus on sen omissa käsissä”. Suomeen Venäjän kehitys, oli se mikä tahansa, vaikuttaa aina. Siksi Venäjän naapurina Suomen on aina tehtävä ratkaisunsa omista lähtökohdista, ilman idän tai lännen vaikutusta. Vain siltä pohjalta Suomi jatkaa vahvana itsenäisenä valtiona.